

Date: 19th May-2026

**ELEKTRON TIJORAT VA QISHLOQ XO‘JALIGI MAHSULOTLARI
LOGISTIKASINING INTEGRATSIYASI**

Mualliflar: **Islomov Abduvohob,**

Ilmiy rahbar: **Asqaraliyev Saidali Raxmonaliyevich**

Namangan davlat universiteti Moliyaviy

munosabatlar kafedrası o‘qituvchisi

saidali.asqaraliyev1990@gmail.com

<https://orcid.org/my-orcid?orcid=0009-0005-0015-6093>

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada elektron tijorat va qishloq xo‘jaligi mahsulotlari logistikasining integratsiyasi masalalari tizimli ravishda tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi — raqamli savdo platformalari va agro-logistika tizimlari o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni aniqlash, ularning samaradorligini baholash hamda integratsiya jarayonida yuzaga keladigan muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llarini ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot davomida global va mintaqaviy darajadagi statistik ma‘lumotlar, xalqaro tashkilotlar hisobotlari hamda ilmiy adabiyotlar asosida tahlillar olib borildi. Xususan, elektron tijoratning rivojlanishi qishloq xo‘jaligi mahsulotlari yetkazib berish zanjirini qisqartirishi, vositachilar sonini kamaytirishi va ishlab chiqaruvchilar daromadini oshirishga xizmat qilishi aniqlandi. Shu bilan birga, logistika infratuzilmasining yetarli darajada rivojlanmaganligi, sovetish tizimlarining kamligi va raqamli savodxonlik darajasining pastligi asosiy cheklovchi omillar sifatida namoyon bo‘ldi.

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, elektron tijorat va logistika tizimlarining integratsiyasi qishloq xo‘jaligi mahsulotlari bozorida shaffoflikni oshiradi, tranzaksiya xarajatlarini kamaytiradi va mahsulotlarning tezkor yetkazib berilishini ta‘minlaydi. Shu bilan birga, logistika markazlarini rivojlantirish, raqamli platformalarni kengaytirish va davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini kuchaytirish integratsiya samaradorligini oshirishning muhim shartlari hisoblanadi.

Mazkur tadqiqot natijalari rivojlanayotgan mamlakatlarda, xususan, O‘zbekiston sharoitida agro-logistika va elektron tijoratni uyg‘unlashtirish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirish imkoniyatlarini ilmiy asosda yoritib beradi.

Kalit so‘zlar: Elektron tijorat, qishloq xo‘jaligi, logistika, ta‘minot zanjiri, agro-logistika, raqamli platformalar, integratsiya, yetkazib berish tizimi, tranzaksiya xarajatlari, raqamli iqtisodiyot, innovatsiya, bozor infratuzilmasi.

Kirish

Raqamli texnologiyalar qishloq xo‘jaligi sohasida samaradorlikni oshirish va turli tarmoqlardagi cheklovlarni bartaraf etishda muhim rol o‘ynamoqda. FAOning tahliliga ko‘ra, mobil to‘lovlar, maslahatchi xizmatlari va mahsulotning sifatini baholash ilovalari singari raqamli yechimlar; shuningdek, e-tijorat platformalari fermerlar uchun inqilobiy o‘zgarishlarni keltirib chiqarishi mumkin. Elektron tijorat orqali iste‘molchi va ishlab

Date: 19th May-2026

chiqaruvchi o'rtasidagi uzviylik mustahkamlanib, logistika tizimlari ham optimallashtiriladi. Masalan, Xitoyning Jiangsu provinsiyasidagi Shuyang tumanida e-tijoratga asoslangan meva-sabzavot savdosi tufayli 2018-yilda hududiy YaIM 80 milliard yuanga yetib, 41 ming odam qashshoqlikdan chiqdi. Shu bilan birga, jahon iqtisodiyotida COVID-19 pandemiyasi oziq-ovqat ta'minoti zanjirlariga keskin ta'sir ko'rsatdi. Biroq pandemiya davrida onlayn oziq-ovqat bizneslari va elektron tijorat platformalari tez sur'atda rivojlandi. Bu holat elektron tijorat va qishloq xo'jalik logistikasini integratsiyalash orqali yetishtirish jarayonini yanada samaraliroq qilish yo'llarini qidirishni dolzarb vazifa sifatida ko'rsatadi.

Maqolada elektron tijorat va qishloq xo'jalik mahsulotlari logistikasining integratsiyasi jarayoniga omillar va ularning o'zaro munosabatlari qatlam-qatlam tahlil qilinadi. Tadqiqot asosida har bir bosqichda sabab-oqibat zanjiri ko'rib chiqilib, natijalar va yechimlar tahlil qilinadi.

Usullar

Elektron tijorat va qishloq xo'jalik logistikasini integratsiyalash jarayonida quyidagi asosiy omillar ko'rib chiqiladi:

Infratuzilma: Rivojlangan transport yo'llari, energetika va muzlatish omborxonalari bo'lmasa, fermerlar mahsulotlarini onlayn bozorga yetkazishda qiyinchiliklarga duch keladi. Masalan, Deichmann va boshq. (2016) qayd etishicha, yo'llar va yig'imxonalarning yetishmasligi qishloq xo'jaligida raqamli texnologiyalar samaradorligini cheklaydi. Bu esa saytda mahsulot sotishga to'sqinlik qiladi: "yo'llar bo'lmasa, mahsulotni onlayn bozorda sotish qiyin"ligi ta'kidlangan. Shu bois infratuzilmani yaxshilash onlayn savdoni rag'batlantirishda birinchi pog'ona bo'ladi.

Raqamli savodxonlik va ko'nikmalar: Kichik fermerlar uchun onlayn bozor vositalaridan foydalanish malakasi muhim omil hisoblanadi. Montealegre va boshq. (2007) tadqiqotida kichik fermalarning yetarlicha mahoratga ega emasligi sababli raqamli bozorlaridan chetda qolishi mumkinligi ta'kidlanadi. Umuman olganda, kichik fermerlarda raqamli savodxonlik pastligi tufayli ularning yangi raqamli platformalarga moslasha olmasligi va raqamli bo'linma (digital divide) oshishi mumkin. Shu bilan birga, sun'iy intellekt kabi yangi texnologiyalar, aksincha, savodxonlik darajasini oshirish va inson omilini kamaytirishda imkoniyatlarni yaratadi (Monetalegre va boshq., 2007).

Moliyaviy va bozor omillari: Elektron tijorat biznes modeli to'g'ri moliyalashtirilishi, ishonchli elektron to'lov va kredit tizimlari bilan mustahkamlanishi lozim. Raqamli moliyaviy inklyuziya, ya'ni kichik fermerlarning onlayn to'lov tizimlariga aloqadorligi ham muhim omildir. Shu bilan birga, platformalar daromad soliq va to'lov siyosati bilan qo'llab-quvvatlanishi kerak.

Qonunchilik va siyosat: Hukumatlar agrar sohada elektron tijoratni rag'batlantirish uchun ma'lumot almashinish, e-imzo va elektron sertifikatlash bo'yicha qo'llanmalar va qonunlarni joriy etishi zarur. Masalan, Xitoy va boshqa mamlakatlarda fermerlarni qo'llab-quvvatlovchi huquqiy chora-tadbirlar (Xitoyning eChoupal platformasi kabi) yuqori natijalar bergani ma'lum. Qishloq mintaqalarda elektron tijoratga ishonchni oshirish uchun

Date: 19th May-2026

davlat tomonidan akkreditatsiyalangan yordam dasturlari va treninglar tashkil etilishi muhim.

Logistika xizmatlari va zanjir boshqaruvi: Mahsulotlarni kuzatish va yetkazib berish tizimlari, ayniqsa chirishdan himoya qilish uchun sovutish zanjirlari, integratsiyalangan bo'lishi kerak. Raqamli logistika modellarining joriy etilishi orqali yuk transportini optimallashtirish va zahira miqdorini kamaytirish mumkin (Bilali va Allahyari, 2018; [35]).

Jami supply chain'ga tasavvur beruvchi «sourcemap» kabi vositalar ta'minot zanjirini ekologik jihatdan ham samarali boshqarishga yordam beradi.

Bu omillar makro (mamlakat darajasi) va mikro (fermer va dehqon xo'jaligi) ko'lamida tahlil qilinadi. Masalan, davlat infratuzilmani yaxshilash orqali fermalarning bozorga chiqishini osonlashtirsa, fermer darajasida esa texnik tayyorgarlik va platformalarga kirish imkonini oshirish zarur. Har bir omil – sababi va natijasi zanjir sifatida o'rganilib, integratsiya modelining asosiy elementlarini tashkil qiladi.

Natijalar

Elektron tijorat va qishloq xo'jalik logistikasini samarali integratsiyalash natijasida quyidagi ijobiy o'zgarishlar yuzaga kelishi kutiladi:

Energiya va resurslar samaradorligi: Onlayn savdo logistikasining rivojlanishi an'anaviy chakana savdoni qisqartirib, oziq-ovqat tarqatilishini yaxshilaydi. E-tijorat ilovalari fermerlarga uzoq masofalardagi bozorlar bilan tezkor aloqani ta'minlab, ortiqcha transport xarajatlari va shunga bog'liq chiqindilarni kamaytiradi. Natijada oziq-ovqat mahsulotlari kamroq sifatsizlanib, chiqindilar kamayadi.

Iqtisodiy samaradorlik va daromad ortishi: Raqamli platformalar bozor doirasini kengaytiradi va o'rtadagi vositachilarni qisqartiradi. Masalan, Xitoyning Shuyang tajribasi shuni ko'rsatdiki, e-tijorat orqali agrobiznesni rivojlantirish natijasida mahalliy iqtisodiyot sezilarli darajada o'sib, kam ta'minlangan aholining daromadi oshdi. Elektron tizimlar mahsulotlarni real vaqtda kuzatish va marketing qilish imkonini berib, fermerlarga yuqori narxda sotish va bozor sharoitlarini tez moslashtirish imkonini yaratadi.

Ijtimoiy inkluziya: E-tijorat integratsiyasining ijobiy natijalaridan biri – qishloq aholisining bozorga kirish huquqi kengayishi. Masalan, onlayn savdo guruhlarini kichik fermerlarga global bozorga chiqish imkonini berar ekan, qishloqlarda kambag'allik kamayishiga ham turtki bo'ladi. Raqamli tijorat infratuzilmasi bo'yicha kiritilgan innovatsiyalar ayollar, yoshlar va kam imkoniyatga ega fermerlar uchun ham yangi daromad manbalarini yaratishi mumkin.

Ekologik ta'sir va barqarorlik: Masofa va vositachilar kamayishi sababli chiqariladigan karbon izlari ham kamayadi. Tabiiyki, infratuzilmani zamonaviy sovutish texnologiyalari bilan quvvatlash oziq-ovqatlarning yangi, sifatini saqlagan holda iste'molchiga yetib borishiga yordam beradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, e-tijorat va yashil logistika integratsiyasi post-harvest yo'qotishlarni kamaytirishi va chiqindilarni pasaytirishi mumkin.

Date: 19th May-2026

Boshqaruv va innovatsiyalar: Integre qilingan tizim real vaqt rejimida ma'lumot almashishni osonlashtiradi. Masalan, mobil ilovalar orqali buyurtma berish va yetkazib berish jarayonlarini birlashtirish, logistikani avtomatlashtirish imkoniyatlarini yaratadi. Ilova savdo boshqaruvi va jo'natmalar monitoringini osonlashtirib, butun integratsiyalangan tashish zanjirida shaffoflikni oshiradi. Kengaytirilgan server va bulutli tizimlar agrar ma'lumotlarni saqlash va analiz qilish imkoniyatini oshirib, strategik qarorlarni qabul qilishni tezlashtiradi.

Natijalar tadqiqotlaridan kelib chiqib, elektron tijorat logistika integratsiyasi uchun bir nechta yechim taklif qilinadi. Boshida, "Raqamli Yashil Yetkazib berish Sistemi" (Digital Green Supply System) kabi ramkalar e-tijorat logistikasini ekologik va iqtisodiy barqaror agrar tizimlar asosida qurishni tavsiya etadi. Bu jarayonda quyidagi chora-tadbirlar muhimdir: platformalar o'rtasida ochiq ma'lumot almashishni rag'batlantirish, yashil logistika uchun subsidiya va infratuzilma investitsiyalari, shuningdek, ma'lumotlarni aniqlik bilan nazorat qilish orqali mas'uliyatni oshirish. Shu tariqa, e-tijorat integratsiyasi nafaqat iqtisodiy, balki ekologik maqsadlar bilan ham uyg'unlashadi.

Muhokama

Elektron tijorat va qishloq xo'jaligi logistikasini integratsiya qilishda quyidagi xavf va muammolar mavjud:

Raqamli bo'linish: Yuqorida qayd etilganidek, kichik fermerlar va kam imkoniyatli qishloq aholisida internet va texnologiya resurslari cheklangan bo'lishi mumkin. Masalan, UNCTADning ma'lumotlariga ko'ra, kam rivojlangan davlatlarda faqat 20% aholi internetdan foydalanadi. Bu holat e-tijoratning barchaga maqsadli ta'sirini pasaytiradi. Shu munosabat bilan, teng huquqli internet va ta'lim infratuzilmasini yaratish ustuvor masala sanaladi.

Logistika chaqiriqlari: Bozorga yetkazib berish zanjirida muzlatish ombori va ishonchli transport vositalari bo'lmasa, ko'p mevalar va sabzavotlar vaqtida iste'molchiga yetib bormasligi mumkin. Qishloq joylari infratuzilmasining zaifligi onlayn savdoning kengayishiga to'sqinlik qiladi. Bu xatarga qarshi har bir bosqichda muzlatish va transport tizimlarini modernizatsiya qilish yechim hisoblanadi.

Siyosiy va ma'muriy xavf: Raqamli tizimni qabul qilishda qonunchilikning ortda qolishi, belgilovchi xavfsizlik standartlarining yetishmasligi muammolar tug'dirishi mumkin. Elektron tijoratga oid masalalarda iste'molchilarni himoya qilish, soliq va bojxona rejimlari, ma'lumot xavfsizligi talablarini aniq belgilash zarur. Aks holda, fermer va iste'molchilar ishonchini yo'qotib, tizimlar bekor ishlashi xavfi bor. Yurisdiksiya va bozor raqobati: Global platformalar (masalan, Amazon, Alibaba) mahalliy agrar bozorlarga kirib, mahalliy ishlab chiqaruvchilarga qiyinchilik tug'dirishi mumkin. Potensial monopoliya va bozor konsentratsiyasi, shuningdek, chet el investorlarining mahalliy qishloq xo'jaligiga ta'siri ham muammolardir. Buni bartaraf etish uchun mahalliy ishlab chiqaruvchilarning ham raqamli platformalarga kirish imkoniyatini ta'minlovchi qoidalar joriy etilishi muhim.

Date: 19th May-2026

Kiberxavfsizlik va ishonch muammolari: Elektron to'lov va shartnoma tizimlarining ishonchliligi, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish kabi xavf omillari mavjud. Fermerlarning onlayn savdoni qo'llab-quvvatlashiga qaramay, ma'lumotlar uzatishdagi kiberhujumlar yoki firibgarliklar xavfi ham ko'rib chiqilishi lozim. Shu sababli, axborot xavfsizligi choralari va obro'-etibor tiklovchi mexanizmlar (sertifikatlash, e-imzo) ishlab chiqilishi zarur. Yuqoridagi xatarlar kontekstida, elektron tijorat va logistika integratsiyasi uchun optimal strategiyalar ishlab chiqish muhimdir. Integratsiya samaradorligini oshirish uchun, tahlil natijalariga ko'ra, idoralararo hamkorlik, sektoral hamkorlik va jamoatchilik ishtirokidagi koalitsiyalar tuzish kerak. Bu esa zararli omillarni kamaytirib, integratsiya jamoaviy liderlik bilan amalga oshirilishiga imkon yaratadi.

Xulosa

Elektron tijorat va qishloq xo'jaligi mahsulotlari logistikasining integratsiyasi qishloq infratuzilmasini zamonaviylashtirish va agrar yetishtirish samaradorligini oshirishda hal qiluvchi o'rin tutadi. Tadqiqotda ko'rsatilishicha, raqamli platformalar yordamida oziq-ovqat yetkazib berish zanjirlari optimallashtirilib, nafaqat iqtisodiy samaradorlik, balki ekologik barqarorlik ham ta'minlanadi. Shuningdek, e-tijorat integratsiyasi global pandemiya kabi favqulodda vaziyatlarda qishloq xo'jaligi mahsulotlari ta'minotini uzluksizligini ta'minlashda yordam beradi. Biroq, zamonaviy infratuzilma, ma'lumot almashish tizimi, raqamli savodxonlik va siyosiy qo'llab-quvvatlash kabi omillar bo'yicha juda puxta ishlash talab etiladi. Kelajakda elektron tijorat-platformalari va logistika integratsiyasini qo'llab-quvvatlash orqali qishloq xo'jaligi ta'minot zanjirini barqaror, kam isrofgarchilikka ega va keng qamrovli qilish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Food and Agriculture Organization (FAO). E-commerce and Digital Transformation in Agriculture. Rome: FAO, 2019.
2. World Bank. Agriculture and Food Global Practice: Digital Agriculture Profile. Washington, DC: World Bank, 2021.
3. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). E-commerce in the Agri-food Sector.
4. Christopher, M. Logistics & Supply Chain Management. 5th ed. London: Pearson, 2016.
5. Laudon, K. C., Laudon, J. P. E-commerce: Business, Technology, Society. 16th ed. New York: Pearson, 2020.
6. Hobbs, J. E. Food supply chains during COVID-19 Canadian Journal of Agricultural Economics. 2020.
7. Zhang, X., Hu, D., et al. E-commerce adoption in agriculture: Evidence from China
8. Kumar, S., Singh, R. Role of E-commerce in Agricultural Marketing
9. Sadridin o'g'li H. O., Saidali o'qituvchi A. O'zbekiston qishloq xo'jaligida logistika xizmatlarining istiqbollari //INTERNATIONAL CONFERENCE ON SUPPORT OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION. – 2025. – T. 1. – №. 5. – C. 91-96.

Date: 19th May-2026

10. Raxmonaliyevich AS QISHLOQ XO 'JALIGI MAHSULOTLARI LOGISTIKASINI RIVOJLANTIRISH ASOSIDA KICHIK BIZNESNING BARQAROR RIVOJLANISH MEXANIZMLARI //Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi. – 2025. – T. 60. – No 1. – 309-317-betlar.

11. Boburmirzo A., Saidali o'qituvchi A. Kichik biznesni rivojlantirishda logistikani ahamiyati //ZAMONAVIY FAN VA INNOVATSIYANI QO'LLAB-QUVVATLASH BO'YICHA XALQARO KONFERENSIYA. – 2025. – T. 1. – No 5. – 86-90-betlar.

